

ACȚIUNI COMUNE ÎN COMBATAREA PACTULUI DUALIST ÎNTRE ANII 1867—1892

CAROL GÖLLNER

Românii, maghiarii, germanii și alte naționalități, care trăiesc împreună de secole în patria noastră, au dus nenumărate lupte în comun, au participat împreună la răscoala lui Gheorghe Doja, a lui Horia, Cloșca și Crișan, la toate bătăliile de clasă îndreptate de-a lungul timpului împotriva exploatării sociale și naționale. Năzuințele acestea comune ale poporului român și ale naționalităților conlocuitoare din patria noastră se dezvăluie grăitor istoricului atunci când acesta se apleacă asupra filelor îngălbenite. Numeroși martori oculari ai evenimentelor de seamă din trecutul nostru zbuciumat vorbesc în scrierile lor despre munca, solidaritatea și lupta frățească a țăranilor și muncitorilor români, maghiari, germani și de alte naționalități pentru o viață mai bună, liberă, în patria lor comună. Frăția dintre oamenii muncii este, deci, opera unei conviețuiri multisekulare, a unei vaste experiențe care a dovedit că dacă limba, unele trăsături psihice îi diferențiază, factori infinit mai puternici i-au apropiat: viața de zi cu zi, viața de oameni ai muncii trudind umăr la umăr pe aceleași pământuri, având aceleași aspirații de a-și făuri în libertate un trai mai bun.

Vom exemplifica această realitate, în următoarele rânduri, prin acțiuni comune în combaterea Pactului dualist (1867), caracterizat pe bună dreptate de profesorul Alexandru Roman ca *unio duarum nationum contra plures*. Acest Pact a stîrnit un protest unanim în Transilvania, Banat și România.¹

„Oare voiește acum regimul serios împăcarea internă a imperiului... — se întreabă în anul 1867 „Gazeta Transilvaniei“ — pe baza unității imperiului și cu îndestularea tuturor popoarelor, ori pe baza împărțirii imperiului — a dualismului — cu asuprirea popoarelor, cu supremația unor popoare peste altele... Ce păcat au făcut popoarele, de exemplu, românii ca să merite a fi sacrificați hegemoniei și supremației maghiare?“² „De ce nu se recunoaște românilor nici dreptul de a-și susține revendicările legitime?“³

Întrebarea n-a primit, firește, răspunsul așteptat: Dispozițiile legii din 26 octombrie 1863 au fost date uitării și cîrmuitoarii din Viena și Budapesta trec, după cum afirmă „Neue Freie Presse“ „cu aerul aristocrat“ peste dispozițiile legii și „nu permit ardelenilor de a vorbi în casa proprie... Gura Transilvaniei a fost încheștată“. În parlamentul din Budapesta, unde datorită legii electorale cenzitare sînt prezenți 370 deputați unguri și numai 40 deputați români și sași, acestora din urmă le revine rolul de spectatori. Aici, în parlamentul

¹ Șt. Pascu, C. Göllner, *Lutte des Roumains de la Monarchie des Habsbourgs contre le dualism*, în „Revue roumaine d'histoire“, 1968, nr. 1, p. 39.

² „Gazeta Transilvaniei“, 11/23.I.1867; „Kronstädter Zeitung“, 21.I.1867 scrie: De o viață națională independentă de acum înainte nu se mai vorbește.

³ *Ibidem*, 15/27.I.1867.

de la Budapesta, remarcă „Gazeta Transilvaniei“, „românii, sașii și secuii avură de un an încoace tot o soarte“⁴.

Folosindu-se de această împrejurare, conducătorii politici din Pesta revendică de asemenea uniunea necondiționată a Transilvaniei cu Ungaria și aplicarea legilor votate în anul 1848 de dieta ungară din Bratislava.⁵ Cu acel prilej se nesocotise deja voința poporului român. „Uniunea“ forțată, de fapt anexarea Transilvaniei la Ungaria, și reactualizarea legilor din 1848 ascut contradicțiile naționale în Transilvania. Ziarul „Românul“ din București⁶ previne de aceea Curtea imperială, arătând importanța problemei naționale în Austria, de a cărei rezolvare depinde, în măsură precumpănitoare, prosperarea viitoare a monarhiei. Este și punctul de vedere al ziarului englez „Times“ care relevă dificultățile ivite în urma compromisului impus de clasele dominante maghiare popoarelor subjgate. Ziarul remarcă și caracterul arbitrar al revendicărilor lui Deak de recunoaștere, acum în 1867, a legislației de acum douăzeci de ani.⁷ „Românii — scrie ziarul „Times“ — sint gata să-și apere cu energie drepturile lor naționale⁸. Aceleași observații critice întâlnim și în unele ziare vieneze⁹, potrivit compromisului.

Atitudini asemănătoare se desprind și din presa română și germană din Transilvania. Cu excepția tiradelor prounioniste ale ziarului „Siebenbürger Blätter“, înființat la 16 ianuarie 1867, burghezia română și săsească este solidară în demascarea caracterului ilegal al compromisului. Ea luptă pentru autonomia Transilvaniei și asigurarea drepturilor naționale.¹⁰

Pentru a contracara repercusiunile nefaste ale compromisului asupra vieții naționale, deputații români Vicențiu Babeș și Iosif Hodoșiu, împreună cu deputații sirbi, Miletici și Manoilovici, au redactat un proiect de lege „pentru reglementarea și asigurarea naționalităților și a limbilor în Ungaria“. În acest proiect definitivat în primele zile ale lunii februarie se specifică: „În Ungaria următoarele popoare ale țării precum: maghiarii, rominii, sirbii, slovacii, nemții, și rutenii se recunosc prin legea fundamentală de națiuni regnicolare, egal îndreptățite, ca naționalitățile politice, cu limbă asemenea egal îndreptățită“. De aici rezultă postulatul dreptului de vot egal — „pluralitatea numerică a sufletelor“ — și reprezentarea în organele legislative conform ponderei naționale, ceea ce ar fi pus capăt hegemoniei nobilimii maghiare.

⁴ „Gazeta Transilvaniei“ 11/23.I.1867.

⁵ „Kronstädter Zeitung“, 7.I.1867.

⁶ „Românul“, 1/12.I.1867.

⁷ „Times“, 14 XII.1866, 16 I. 1867.

⁸ citat după „Hermannstädter Zeitung“, 9.I.1867.

⁹ „Neue Freie Presse“, 201., 27.I.1867 (vezi însemnările lui Rosenfeld în Arh. st. Sibiu, fond. Rosenfeld, K 8/28).

¹⁰ „Hermannstädter Zeitung“, 19I.1867; „Kronstädter Zeitung“, 4 II. 1867; „H. Zeitung“ scrie la 5 febr. 1867 „Die S. Blätter betrachten die sächsische Nation als eine Art Opferlamm das für alle siebenbürgischen Sünden zu büßen und zu sühnen hat“. „Gazeta Transilvaniei“ (11/23 I. 1867) scrie: „Totodată redacțiunea numitei foi „Siebenbürger Blätter“ se încerează cu ambele gazete mai vechi, adică „Hermannstädter Zeitung“ și „Kronstädter Zeitung“ pleznindu-le în față pentru că sint contra uniunii și dualismului, însă mai ales pe „Hermannstädter Zeitung“ o scarmână urit așa numai ca din cer senin“.

Fără a se pronunța cu privire la dreptul de autodeterminare, proiectul revendică „arondarea comitatelor și a districtelor” în așa fel ca ele să fie compuse în cea mai mare parte din una și aceeași naționalitate¹¹. Sint tenențe ale unei federalizări etnice ca etapă premergătoare formării statelor naționale.

Deși revendicările naționale ale românilor și sîrbilor au fost foarte chibzuite, ziarul „Pesti Hirnök” le califică „o adevărată crimă politică” și ca un „reagent chimic” de împărțire a statului național maghiar în fracțiuni naționale“. Urmează epitetele incriminatorii la adresa conducătorilor români „cugete revoluționare” ce urmăresc „Confederația dunăreană” — adică un stat național român. Astfel, autorii proiectului de lege sint amenințați cu măsuri draconice pentru atitudinea lor de apărare a năzuințelor naționale ale popoului român.¹²

Cu toate aceste amenințări, știrile despre lupta națională a românilor „au pătruns pînă jos la clasele muncitoare și pînă la cel mai ascuns cătun de munte, pentru că acei care merg la orașe și mai ales la tîrguri au lățit știrea mai iute decît poșta”¹³.

Știrile din Transilvania au alarmat și opinia publică din România. Oglindind această stare de spirit, ziarul bucureștean „Reforma” menționează că cetățenii din România sint gata să lupte alături de românii transilvăneni pentru emanciparea lor națională: „Colosul putred al despotismului cuceritor — se arată — se va sfărîma înaintea drepturilor popoarelor și ale gîntei și astfel figura României una și nedespărțită, rupînd lanțurile ce o înconjoară astăzi va apărea pe arena lumii, la marginea Danubiului mai radioasă și mai strălucitoare”¹⁴.

Un ecou mare în opinia publică din Transilvania au avut lucrările parlamentului din Pesta. Aici deputații români Ilie Măcelariu, Iosif Hodoșiu și Ioan Rațiu au preconizat la început să se predea președintelui o declarație în sensul *Memorandumului* din 31 octombrie 1866 și să părăsească pe urmă capitala Ungariei. Planul este abandonat totuși din cauza opoziției altor deputați români. Astfel în sesiunea parlamentului deputații români din Transilvania, Banat și Ungaria au desfășurat în comun o activitate susținută pentru apărarea intereselor vitale ale alegătorilor lor. În toate problemele dezbătute cum erau de exemplu proiectul de lege a restaurării autonomiei municipale, libertatea presei și lichidarea averilor regiunilor grănicerești, deputații români au militat pentru autonomia Transilvaniei, ca și pentru interesele vitale economice, politice și culturale ale românilor din Banat și Ungaria. Această colaborare strînsă a deputaților a contribuit la închegarea unor vederi unitare care s-a manifestat concludent cu ocazia dezbaterii uniunii forțate și arbitrare a Transilvaniei cu Ungaria.

¹¹ T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, Sibiu, vol. IV, p. 441—442; „Telegraful Român”, 29 I./10 II. 1867, 4 deputați români au refuzat să-l iscălească.

¹² „Pesti Hirnök”, 15 II. 1867.

¹³ „Gazeta Transilvaniei”, 22 II./6 III. 1867.

¹⁴ „Reforma”, 28 I./9 II. 1867, vezi și V. Maciu, *România și pactul dualist austro ungar din 1867*, comunicare prezentată la Conferința internațională de istorie din Bratislava, 1967 (manuscris).

Deja la începutul acestor dezbateri, la 7 martie, Ilie Măcelariu s-a înscris la cuvînt. La ordinea de zi se afla proiectul de lege cu privire la „restaurarea vieții municipale”. Deși continuu întrerupt, el declară în limba română: „Națiunea mea a luptat de secolii pentru redobîndirea libertății patriei și va lupta totdeauna, pentru că știe că fără patrie nu există libertate. Dar fără întrebuintărea limbii materne, patria și naționalitatea sînt numai o iluzie.” În urma obstrucției, el părăsește ședința parlamentului și protestează în scris împotriva desființării forțate a autonomiei Transilvaniei¹⁵.

Fără a lua în considerare aceste obiecțiuni formulate de deputații români și sași din Transilvania, parlamentul din Pesta împuternicește ministerul să ia pentru Transilvania măsuri „după propria lui părere și pe propria lui răspundere.”¹⁶ În parlament s-a impus punctul de vedere al episcopului primat al Ungariei. Acesta propăvăduia dualismul ca un „bastion împotriva patimilor naționale române deslănțuite”.¹⁷ Dualismul în concepția înaltului demnitar bisericesc era deci menit să constituie o piedică de netrecut pentru formarea Dacoromaniei.

Fără avizul *Reichsratului*, fără asentimentul poporului român și al dietei croate, toată legislația compromisului a fost aprobată la 30 martie de parlamentul maghiar și la 2 aprilie de Camera magnaților.

Această știre a provocat un val de proteste în Transilvania. Poporul român se solidariza prin mișcări cu atitudinea deputaților săi.¹⁸ Este semnificativă în acest sens adresa primită de Ilie Măcelariu și Iosif Hodoșiu: „Vocea-ți nu a fost ascultată de majoritatea dietei, cu durere am înțeles, ne pare rău, dar fiți convinși că, cu atît mai adînc a pătruns aceea în inimile noastre, care mai gata sîntem a muri, decît a ne jertfi patria și a mai deveni suferiți pe pămîntul strămoșesc”.¹⁹ Acestor voci li se asociază patriotul italian Vegezzi-Ruscalla din Torino, care își exprimă solidaritatea cu lupta poporului român din Transilvania.²⁰

Dezbaterile din Budapesta au fost numai preludiul măsurilor arbitrare luate în Transilvania. Se semnalează acte de violență la Tg. Mureș față de adversarii politici,²¹ în județele Hunedoara și Făgăraș nobilii unguri string iscălituri pentru a destitui pe prefectii români Nopcea și T. Pușcariu²², iar corespondența lui I. Rațiu este sechestrată.²³ Convocarea Universității Săsești pentru 14 martie este interzisă,²⁴ adunările electorale sînt oprite.²⁵

Pentru a preveni asemenea măsuri arbitrare, G. Barițiu a încercat să activeze și organele administrației locale pentru lupta politică. La 13 martie

¹⁵ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. IV., p. 140—141; publicat și în „Concordia”, 26II./10 III. 1867

¹⁶ „Hermannstädter Zeitung”, 19III.1867; „Telegraful Român”, 9/21.III.1867.

¹⁷ *Ibidem*, 8 IV.1867.

¹⁸ „Transilvania”, 15/27 III., 19/31 III. 1867.

¹⁹ „Gazeta Transilvaniei”, 5/17 IV. 1867.

²⁰ „Concordia”, 16/28 IV. 1867.

²¹ „Gazeta Transilvaniei”, 22 II/6 III. 1867.

²² „Telegraful Român”, 12/24 III, 1867; „Gazeta Transilvaniei”, 19/31 III. 1867.

²³ „Hermannstädter Zeitung”, 27. III, 1867.

²⁴ *Ibidem*, 14/26 III. 1867.

²⁵ „Gazeta Transilvaniei”, 12/24.III.1867

propune în ședința magistratului din Brașov adoptarea unei adrese de protest împotriva uniunii.²⁶ Acțiunea lui Barițiu a fost pozitiv comentată și studenții români din Budapesta îl felicită. Tot în „Gazeta Transilvaniei“ se publică și o adresă a românilor brașoveni către judele primar al orașului, Johann Gött, ca „apărător al drepturilor batjocorite ale națiunii noastre: D-ta le-ai spus în față că țara e a tuturor, și nu numai a domnilor“.²⁷

În acest context se remarcă diferențierea făcută de Barițiu între clasa stăpînitoare și masele națiunii dominante. Luînd în presă poziție față de compromis, îl califică ca „o fuziune încercată de nobili“.²⁸ Ducînd mai departe argumentarea, el manifestă o caldă simpatie pentru masele populare maghiare din Transilvania, potrivit acestui dictat de clasă: „Toți maghiarii cugețatori văd ca și noi, că chestiunea ardeleană nu se poate deslega numai prin niște deduceri juridice, prin citarea și reactivarea unor legi aduse de forța majoră cu călcarea celor mai primitive principii de drept“.²⁹

„La ordinea zilei avem azi chestiunea Transilvaniei — remarca ziarul „Națiunea Română“³⁰ din București. Pentru noi românii nici o altă chestiune nu poate să fie mai importantă decît suferințele fraților noștri din România de peste Carpați“.

În anii ce urmează, militînd pentru aceeași cauză, deputatul Vicențiu Babeș arată în ședința din 2 martie 1872 a parlamentului din Budapesta că „... nu există dispoziții, care lovînd în naționalități, să nu lovească în același timp și în poporul maghiar, de asemenea, pe de altă parte, nu există dispoziții care dacă lovesc în poporul maghiar, să nu jignească și naționalitățile.“³¹

Johann Hintz, secretarul Camerei de comerț din Brașov, subliniază în repetate rînduri ideea unității economice a Transilvaniei și a României.³² „Între românii din Transilvania și frații lor din regatul învecinat există legături intense, directe, seculare — remarcă ziarul „Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt“ din Sibiu —, încît aceste două unități etnice, separate prin frontieră, se simt ca o entitate strîns legată. Ceea ce folosește sau prejudiciază unei părți, o bucură sau o interesează, aceasta o simte și cealaltă în egală măsură. Trebuie deci privit ca o realitate faptul că în Ungaria, în cea ce privește problema națională, trebuie să se țină seama nu numai de cele trei milioane și jumătate de români indigeni, ci de toți românii de dincolo și dincoace de Carpați, de aproape 8 milioane suflete.“³³

De acest avertisment ca și de acela al deputatului maghiar Mocsáry Lajos, nu s-a ținut însă cont. Mocsáry — acest „corb alb“ declarase de aceea în anul 1892 în fața alegătorilor săi români de la Caransebeș: „Faptul că raporturile noastre naționale de acum par în culori atît de nefavorabile se datorește din partea maghiară exclusiv conducătorilor și nu majorității poporului;

²⁶ „Gazeta Transilvaniei“, 5/17 III.1867; „Hermannstädter Zeitung“, 23. III. 1867.

²⁷ „Gazeta Transilvaniei“, 15/27 III. 1867.

²⁸ *Ibidem*, 8/20 III. 1867.

²⁹ *Ibidem*, 23 III./3. IV. 1867.

³⁰ „Națiunea Română“, 10/28 IV. 1867.

³¹ L. Bányai, *Pe sîgașul tradițiilor frățești*, Buc., 1971, p. 253

³² C. Gölner, *Gîndirea economică a sașilor din Transilvania*, p. 75 — 81.

³³ „Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt“, 27 X. 1889.

majoritatea națiunii române este nesimțitoare în ceea ce privește ura de rasă, dar simțitoare în ceea ce privește dreptatea.³⁴ Pentru această dreptate militează zadarnic în parlamentul din Budapesta, Vicențiu Babeș, Andrei Mocioni, Mocsáry Lajos și sibianul Johann Wolff.

Cu ocazia campaniei electorale din anul 1881 pentru parlamentul din Budapesta, Wolff ține un discurs programatic mult remarcat, din care desprindem următorul pasaj: „Folosirea limbilor naționalităților din Ungaria este absolut justificată în toate domeniile vieții economice și politice, atât la oraș, cât și la țară. Este foarte periculos de a nu accepta acest principiu echitabil, periculos mai ales pentru acei care nu-l respectă.”³⁵ În acest context merită a fi relevată și atitudinea lui Franz Obert — un intelectual sas de seamă — în virtutea luptelor naționale, atitudine ce rezultă și dintr-o afirmație făcută în anul 1897, în care se subliniază importanța conservării conștiinței naționale și a colaborării cu intelectualii români și maghiari. El arată astfel, că „drepturile omului” ca și dreptul de a vorbi limba maternă sînt incompatibile cu tendințele șovine. Fidel acestei concepții, Franz Obert dezaprobă colaborarea păturilor conducătoare săsești cu grofii maghiari, concretizată în diferitele pacte electorale.³⁶

În acest context intern s-a impus necesitatea înaintării fără întârziere la Viena a *Memorandumului* ce demonstra, cu argumente convingătoare, nedreptățile îndurate de poporul român. Dar în 1892 se repetă ceea ce se întîmplase cu un secol în urmă cu un alt document de mare însemnătate: *Supplex libellus Valachorum*. Semnatarii *Memorandumului* sînt inculpați. Cu toate acestea, la Cluj s-a dezbătut, în 1894, „nu procesul unor persoane, ci procesul intentat națiunii române”. Împotriva acestui proces arbitrar se solidarizează cu vocile de protest ale presei române și presa germană din Transilvania.

³⁴ L. Bányai, op. cit. p. 253.

³⁵ C. Wolff, *Aus dem Leben*, Sibiu, W. Krafft, 1929, p. 33.

³⁶ E. Morbes, *Franz Obert, sein Leben und Wirken*, Brașov, 1927.